

سنجش سرمایه اجتماعی در سطح استان‌های کشور

تاریخ پذیرش: ۹۳/۷/۸

تاریخ دریافت: ۹۳/۲/۱۵

محمد حسین عباس نژاد^۱، علی مقدم^۲

از صفحه ۱۱۳ تا ۱۳۲

چکیده

زمینه و هدف: ارتقای سرمایه اجتماعی و تلاش در راستای حفظ آن از جمله اهدافی است که در تمامی کشورها مطرح بوده و دولت‌ها بیشترین توان خود را برای تحقق آن به کار می‌برند. چرا که این امر پیش‌نیاز هر گونه توسعه در زمینه‌های گوناگون سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و علمی بوده و تمامی کشورها در راستای رسیدن به این آرمان فعالیت می‌کنند. بر این اساس، در این تحقیق تلاش شده است تا سطح سرمایه اجتماعی شهروندان استان‌های مختلف کشور بر اساس سطح توسعه استانی آنها مورد سنجش قرار گیرد. در این تحقیق از رویکردهای متعدد جامعه‌شناسی شامل؛ نظریه بوردیو، کلمن، پاتنام و فوکویاما به منظور تبیین سرمایه اجتماعی و ابعاد تشکیل دهنده آن استفاده شده است. **روش‌شناسی:** این تحقیق با استفاده از روش کمی و پیمایش و با ابزار پرسشنامه محقق ساخته بر روی ۹۱۱ نفر از شهروندان چهار استان قزوین، سمنان، کرمانشاه و همدان انجام شده و از آزمون‌های آماری چون همبستگی پیرسون، همبستگی اسپیرمن و تحلیل رگرسیون بهره گرفته شده است. **یافته‌ها:** نتایج نشان می‌دهد که میزان سرمایه اجتماعی ۸.۷۲ درصد از پاسخگویان در حد کم می‌باشد که نشان دهنده وضعیت بحرانی سرمایه اجتماعی می‌باشد. توزیع سرمایه اجتماعی بر اساس سطح توسعه استانی، حاکی از رابطه معکوس می‌باشد. به عبارت دیگر در استان‌های توسعه نیافته، میزان کمتری از سرمایه اجتماعی وجود دارد. **نتایج:** متغیر وقوع جرایم با بتای ۳۳.۰- دارای بیشترین میزان تأثیر بر سرمایه اجتماعی می‌باشد. کمترین میزان تأثیر مربوط به اعتماد اجتماعی و پابندی به ارزش‌ها است که میزان بتای آن ۲۲.۰ می‌باشد و رابطه این متغیرها با سرمایه اجتماعی مستقیم است.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، توسعه اجتماعی، جرایم، پابندی به ارزش‌ها، اعتماد اجتماعی

۱. مربی دانشگاه علوم انتظامی امین

۲. مربی دانشگاه علوم انتظامی امین

مفهوم سرمایه اجتماعی^۱ را نخستین بار در سال ۱۹۲۰ شخصی به نام هنی فن^۲ به کار برد و پس از نیم قرن تأخیر، مجدداً در سال ۱۹۶۰ جین جاکوب^۳ به آن پرداخت. به دنبال او در دهه ۱۹۷۰، گلن لوری^۴ منتقد و ایوان لایت^۵ جامعه شناس، این واژه را برای شناسایی منابع مفید اجتماعی و توسعه سرمایه انسانی و توصیف مشکل اقتصاد درون شهری به کار بردند.

لوری بر این اعتقاد است که سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از منابع و امکانات است که در روابط خانوادگی و سازمان اجتماعی جامعه ذاتی و ماندگار بوده و برای رشد شناختی و اجتماعی کودک یا شخص بزرگسال مفید است. این منابع برای اشخاص مختلف متفاوت است و می‌تواند یک برتری مهم برای آنها در رشد سرمایه انسانی‌شان فراهم کند (کلمن، ۱۳۷۷: ۱۴۸).

سرمایه اجتماعی موجب می‌شود که اعضاء یک جامعه به هم اعتماد کنند و به تشکیل گروه‌ها و مجامع داوطلبانه بپردازند. توانایی کار جمعی و معاشرت‌پذیری به معنی پذیرش صداقت، اتکاپذیری، قابلیت اعتماد کردن، اطمینان و حسن وظیفه است. آنچه که موجب تقویت سرمایه اجتماعی در هر جامعه‌ای می‌شود، این است که افراد در یک جامعه تنها به فکر منافع خود نبوده و تنها در جهت دستیابی به آن عمل نکنند، بلکه به انجام کار جمعی در قالب گروه‌ها و تشکلهای داوطلبانه و غیر داوطلبانه بپردازند.

هرچه سرمایه اجتماعی یک سیستم اجتماعی بالاتر باشد، موجب پایین آمدن هزینه‌های مربوط به تعاملات رسمی می‌شود. این امر نشان دهنده این واقعیت است که هماهنگی بین اعضای سیستم‌های اجتماعی براساس هنجارهای غیررسمی در حال تبدیل به یک بحث مهم در جوامع پیشرفته است و به تدریج در حال پیدا کردن جایگاه‌های مهم‌تر در الگوهای اقتصادی نوین است. امروزه این واقعیت پذیرفته شده است که در یک جامعه مدنی، اگر نظارت بر بسیاری از سیستم‌های خدماتی پیچیده، براساس استانداردها و هنجارهای اجتماعی و حرفه‌ای موجود در گروه‌ها و صنوف‌های

1. social capital
2. Hani fan
3. jan jacab
4. Galen lauri
5. Ivan light

مربوطه اعمال شود، می‌تواند هزینه‌های نظارت بر عملیات را در مقایسه با روش‌های بوروکراتیک، بسیار پایین آورد. امروزه تخصصی شدن حرفه‌های مختلف به گونه‌ای است که مدیران با استفاده از شیوه‌های نظارت رسمی و بوروکراتیک، قادر به سرپرستی کارکنان متخصص خود نیستند و ایجاد و تقویت هنجارهای حرفه‌ای اثربخش در محیط‌های تخصصی، دارای بهره‌وری بسیار بالاتری است (پروساک، ۲۰۰۰).

این مطالعه زمینه تقویت یا خلق سرمایه اجتماعی را فراهم می‌آورد. در این پژوهش سعی شده تا شکل سرمایه اجتماعی محله‌های مورد مطالعه شناسایی شود، بنابراین روند تحولات را نیز به ما نشان می‌دهد و به این امکان را می‌دهد که بفهمیم، برای تقویت سرمایه اجتماعی در حوزه‌های مورد مطالعه چه اقداماتی را باید پیاده کرد.

بیان مساله

از آنجایی که پیاده کردن سیاست‌های توسعه متوازن در کشورهای نظیر ایران که با محدودیت‌های بودجه‌ای مواجه هستند، مشکل است، بنابراین استفاده بهینه از کلیه منابع مخصوصاً منابع غیردولتی از جمله بخش‌های داوطلبانه ضروری است. ولی استفاده از چنین منابعی مستلزم وجود شرایطی از جمله وجود اعتماد افقی و عمودی، وجود کانال‌هایی که مردم به راحتی بتوانند در امور محلی مشارکت کنند، وجود هنجارها و ارزش‌های تقویت‌کننده کنش‌های جمعی، وجود ضمانت‌های اجرایی برای تثبیت این هنجارها و ارزش‌ها و وجود سطحی از بده‌بستان^۱ در بین مردم می‌باشد. فقدان متغیرهای فوق یا به عبارتی فقدان سرمایه اجتماعی، موجب عدم کارآیی برنامه‌های توسعه‌ای و به هدر رفتن بودجه‌ها می‌شود.

بهبود وضعیت رفاهی افراد جامعه، مهمترین هدف هر یک از سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی و عمرانی محسوب می‌شود. برای نائل شدن به این هدف، استفاده از منابع سرمایه‌های متفاوت موجود در جامعه از جمله سرمایه‌های فیزیکی، انسانی، اجتماعی و اقتصادی الزامی می‌باشد. در این بین نقشی که سرمایه اجتماعی ایفاء می‌کند این است که آن، امکان استفاده از سایر سرمایه‌ها را فراهم می‌آورد. در مجموع می‌توان گفت، سرمایه اجتماعی عبارت است از؛ تأثیر اقتصادی حاصل از تسهیلاتی که شبکه‌های

اعتماد و مؤلفه‌های فرهنگی در یک سیستم اجتماعی به وجود می‌آورند. شبکه‌های اعتماد علاوه بر کاهش هزینه‌های مدیریتی، موجب می‌شوند تا زمان و سرمایه بیشتری اختصاص به فعالیت‌های اصلی پیدا کرده و علاوه بر آن موجب انتقال دانش اعضای گروه‌ها به یکدیگر شده و جریان مناسبی را از یادگیری و دانش در بین آنها فراهم می‌سازد و این امر نیز می‌تواند در کاهش هزینه‌های مدیریتی و توسعه اجتماعی و سازمانی بسیار مؤثر باشد.

از آنجایی که پیاده کردن سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه بدون شناسایی ویژگی‌ها و منابع بالقوه اجتماعی مناطق جغرافیایی مختلف، می‌تواند پیامدهای ناگوار و هزینه‌های زیادی در پی داشته باشد، انجام چنین مطالعاتی به دلیل مزیت‌های شناختی آن، ضرورت قابل ملاحظه‌ای پیدا می‌کند. مطالعه چنین موضوعی بنا به دلایلی می‌تواند از اهمیت بسزایی برخوردار باشد؛ به عنوان مثال، انجام چنین مطالعاتی سیاست‌گذاری در زمینه رفاه و توسعه را تسهیل می‌کند و با شناسایی اشکال سرمایه اجتماعی و نشان دادن مسیر تحولات آن، زمینه را برای تصمیم‌گیری بهتر سیاست‌گذاران محلی فراهم می‌آورد.

از این‌رو شناسایی و کاربرد بهینه منابع اجتماعی موجود در سطح جامعه، هم باعث شناخت بهتر مسائل جامعه و کارآیی برنامه‌ها و هم باعث تقلیل هزینه‌های حمایت‌های اجتماعی دولت با استفاده از مشارکت‌های مدنی جامعه می‌گردد. لذا این تحقیق در نظر دارد به سوالات زیر پاسخ دهد:

- سازه‌های اصلی سرمایه اجتماعی در حوزه مورد مطالعه چیست؟
- میزان سرمایه اجتماعی در استان‌های مورد مطالعه به چه میزان می‌باشد؟
- سهم هر یک از ابعاد سرمایه اجتماعی در شکل دهی به آن چقدر است؟

مبانی نظری

تعریف سرمایه اجتماعی

۱۱۷

تا به حال تعاریف متعددی از مفهوم سرمایه اجتماعی ارائه شده که در ادامه به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره شده است. از نظر جیمز کلمن،^۱ سرمایه اجتماعی شامل؛ فرآیندهای اجتماعی است که با تسهیل کنش اعضای خود، منافعشان را ارتقاء می‌دهد (کلمن، ۱۹۹۰: ۲۴۸). از نظر گرانووتر، سرمایه اجتماعی عبارت است از؛ شبکه‌ها و پیوندهای اجتماعی که سطح دسترسی افراد را به منابع اقتصادی و اجتماعی ارتقاء می‌دهد. پیر بورديو سرمایه اجتماعی را شامل؛ موقعیت‌ها و روابطی که در درون گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی دسترسی به فرصت‌ها، اطلاعات، منابع مادی و موقعیت اجتماعی را برای افراد افزایش می‌دهد، می‌داند (بورديو، ۱۹۸۶: ۱۵).

پاتنام، سرمایه اجتماعی را به مثابه مجموعه‌ای از ارتباطات افقی بین افراد و نیز وجوه گوناگون سازمان‌های اجتماعی نظیر اعتماد، هنجار و شبکه‌ها که با ایجاد و تسهیل امکانات هماهنگ، منافع متقابل و کارآیی جامعه را افزایش می‌دهند، تعریف می‌کند (پاتنام، ۲۰۰۰: ۱۸).

به نظر فوکویاما سرمایه اجتماعی عبارتست از: «وجود مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیر رسمی است که اعضای گروهی که تعاون و همکاری میانشان مجاز است در آن سهمیم و ذینفع هستند» (فیلد، ۲۰۰۳: ۱۶).

ابعاد سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی در این تحقیق از طریق ابعاد زیر سنجیده شده است:

- مشارکت؛
- اعتماد؛
- عدم وقوع جرم؛
- بده بستان‌ها و هنجارهای مشترک؛
- نگرش مثبت نسبت به محل زندگی؛
- پایبندی به ارزش‌ها (کسانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴).

1. Coleman
2. Bourdieu
3. Pautnam

نظریه‌های سرمایه اجتماعی

به علت گسترش نظریه‌های سرمایه اجتماعی در دهه‌های اخیر، در ادامه دیدگاه‌های صاحب‌نظرانی که مباحث آن‌ها الهام‌بخش بوده و رویکردهای نظری اصلی را شکل داده است، مورد بررسی قرار گرفته است.

نظریه بوردیو^۱

به نظر بوردیو، سرمایه اجتماعی جمع منابع واقعی یا بالقوه‌ای است که حاصل از شبکه‌ای بادوام از روابط کمابیش نهادینه‌شده، آشنایی و شناخت متقابل یا به بیان دیگر عضویت در یک گروه است. شبکه‌ای که هر یک از اعضای خود را از پشتیبانی سرمایه جمعی برخوردار می‌کند و آنان را مستحق اعتبار می‌سازد (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۱۴۷). به نظر وی، سرمایه اجتماعی به‌عنوان شبکه‌ای از روابط، یک ودیعه طبیعی یا حتی یک ودیعه اجتماعی نیست، بلکه چیزی است که در طول زمان و با تلاش بی‌وقفه به دست می‌آید. به عبارت دیگر، شبکه روابط، محصول راهبردهای سرمایه‌گذاری فردی یا جمعی آگاهانه یا ناخودآگاه است که هدف آن ایجاد یا بازتولید روابط اجتماعی است که مستقیماً در کوتاه‌مدت یا بلندمدت قابل استفاده هستند.

کاربرد سرمایه اجتماعی در نزد بوردیو بر این درک استوار است که افراد چگونه با سرمایه‌گذاری بر روابط گروهی، وضعیت اقتصادی خود را در یک فضای اجتماعی سلسله‌مراتبی (جامعه سرمایه‌داری) بهبود می‌بخشند. از این جهت می‌توان رویکرد او را ابزاری، فردگرا و متأثر از نظریه سرمایه مارکس و بیشتر تضادگرا تلقی کرد (توسلی و موسوی، ۱۳۸۲: ۱۰).

نظریه کلمن^۲

به نظر کلمن، سرمایه اجتماعی با کارکردش تعریف می‌شود. سرمایه اجتماعی شی واحدی نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند:

الف) همه آن‌ها شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی هستند (عناصر و پیوندهایی که حیات اجتماعی را تداوم می‌بخشند).

ب) واکنش‌های معین افرادی را که در درون ساختار هستند، اعم از اشخاص حقیقی یا

1. Bourdieu

2. James Samuel Coleman

عاملان حقوقی، تسهیل می‌کند و دستیابی به هدف‌های معین را که در نبود آن دست‌نیافتنی خواهند بود، امکان‌پذیر می‌کند (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۲).

سرمایه اجتماعی ویژگی‌های معینی دارد که آن را از کالاهای خصوصی که در نظریه اقتصاد نئوکلاسیک بحث می‌شود، متمایز می‌کند. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

۱. به آسانی مبادله نمی‌شود، اگرچه این سرمایه منبعی است که ارزش استفاده دارد.
۲. سرمایه اجتماعی دارای شخصی هیچ یک از افرادی که از آن سود می‌برند، نیست و این به واسطه صفت کیفی ساختار اجتماعی است که فرد در آن قرار گرفته است.
۳. نتیجه فرعی فعالیت‌های دیگر است و معمولاً شخص خاصی آن را به وجود نمی‌آورد.
۴. سرمایه اجتماعی در صورت استفاده بیشتر، برخلاف بعضی اشکال دیگر سرمایه، نه تنها مستهلک نمی‌شود، بلکه افزایش می‌یابد (کلمن، ۱۹۹۱). کلمن تحت تأثیر کاربرد نظریه انتخاب عقلانی در تبیین رفتار، بر منافع فردی سرمایه اجتماعی تأکید می‌کند.

نظریه پاتنام^۱

پاتنام مفهوم سرمایه اجتماعی را فراتر از سطح فردی به کار می‌گیرد و به چگونگی کارکرد سرمایه اجتماعی در سطح منطقه‌ای و ملی و نوع تأثیرات سرمایه اجتماعی بر نهادهای دموکراتیک و در نهایت، توسعه اقتصادی علاقمند است.

به همین منظور در دو مطالعه تطبیقی میان ایالت‌های مختلف در آمریکا و همچنین حکومت‌های منطقه‌ای تازه تأسیس ایتالیا در شمال و جنوب در دهه ۷۰، تأثیر سرمایه اجتماعی را در تقویت جامعه مدنی و کارآمدی دموکراسی از سویی و رشد و توسعه اقتصادی از سوی دیگر مورد بررسی قرار داده است و به تأثیر مثبت آن پی برده است.

پاتنام سرمایه اجتماعی را آن دسته از عناصر و ویژگی‌های نظام اجتماعی (مانند اعتماد اجتماعی، هنجارهای معامله متقابل و شبکه‌های اجتماعی) می‌داند که هماهنگی و همکاری را در بین افراد یک جامعه برای دستیابی به سود متقابل تسهیل می‌کند (غریبی، ۱۳۸۹: ۱۳۸).

او برای فهم و ارزیابی سرمایه اجتماعی به چهار وجه تمایز اشاره دارد. پاتنام در این رابطه، سرمایه اجتماعی رسمی را در مقابل غیررسمی (انجمن‌ها یا مهمانی‌های دوره‌ای)،

1. Robert David Putnam

سرمایه اجتماعی متراکم در مقابل سرمایه اجتماعی پراکنده و ضعیف، سرمایه اجتماعی درون‌نگر در مقابل برون‌نگر (برحسب اختصاص منافع به افراد غیر عضو یا عموم مردم) و نهایتاً سرمایه اجتماعی محدود (بین افراد شبیه از نظر قومیت، سن و...) در مقابل اتصالی (بین افراد غیرمشابه) مطرح می‌کند.

نظریه فوکویاما^۱

فوکویاما نیز مانند پاتنام، سرمایه اجتماعی را در سطح کلان (در سطح کشورها و در ارتباط با رشد و توسعه اقتصادی آن‌ها) مورد بررسی قرار داده است و مؤلفه‌های مورد بحث پاتنام (شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای اعتماد و همیاری) در بحث وی نیز تکرار می‌شود. وی برخلاف دیگر نظریه‌پردازان، صرفاً بر خصلت جمعی سرمایه اجتماعی تأکید کرده و آن را به منزله دارایی گروه‌ها و جوامع تلقی کرده است.

به نظر وی سرمایه اجتماعی را به سادگی می‌توان به‌عنوان مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی (صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دوجانبه) تعریف کرد که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است در آن سهیم هستند (فوکویاما، ۱۳۸۵: ۱۱). مهم‌ترین منابع سرمایه اجتماعی از نظر فوکویاما عبارت است از خانواده و هنجارهای اجتماعی.

روش‌شناسی تحقیق

با توجه به ماهیت موضوع، این تحقیق از نوع کاربردی است و برای انجام آن، از روش تحقیق زمینه‌ای^۲ استفاده شده است، زیرا در این روش، درک جامع و عمیق محقق از چگونگی استنباط پدیده‌ها در یک واحد، منظور نظر است که در بخش حاضر، چنین مقوله‌ای خواسته محقق است (نادری، ۱۳۸۹: ۳۱). جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کلیه خانوارهای استان‌های منتخب (قم، قزوین، همدان، کرمانشاه، سمنان) در سال ۱۳۹۱ می‌باشند.

برای تعیین حجم نمونه از معادله نمونه‌گیری کوکران استفاده شده است و حجم نمونه بر اساس آن ۹۱۱ نفر تعیین شد که آزمودنی‌ها به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای

1. Fukuyama
2. Field Research

چند مرحله‌ای انتخاب شدند.

به منظور سنجش متغیر سرمایه اجتماعی از شاخص‌های پیشنهادی فوکویاما استفاده شده است. به منظور سنجش اعتبار پرسشنامه، از اعتبار صوری و به منظور تحلیل پایایی سئوالات، از روش آزمون «آلفای کرونباخ» استفاده شد که میزان آلفای کرونباخ برای شاخص سرمایه اجتماعی، ۰.۸۷ می‌باشد و نشان دهنده پایایی بالای شاخص مورد نظر می‌باشد.

یافته‌ها

به منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق، از آزمون آماری خی دو استفاده شده است که نتایج هر یک از این آزمون‌ها به همراه جداول مربوطه، در ادامه خواهد آمد:

فرضیه اول: میزان مشارکت اجتماعی شهروندان از تفاوت معناداری برخوردار است.

جدول ۱: توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار بر حسب میزان مشارکت اجتماعی شهروندان

میزان مشارکت اجتماعی	فراوانی مشاهده شده	فراوانی مورد انتظار
اصلاً	۷	۱۶۵
خیلی کم	۲۷۱	۱۶۵
کم	۴۱۶	۱۶۵
زیاد	۱۲۶	۱۶۵
خیلی زیاد	۵	۱۶۵
جمع کل	۸۲۵	-

جدول ۲: آزمون خی دو

معناداری	درجه آزادی	کای اسکور
۰۰۰	۴	۵.۷۶۵

بر اساس جدول فوق می‌توان این گونه نتیجه گرفت که میزان خی دو با درجه آزادی ۴ و سطح معنی‌داری ۹۹ درصد به اندازه ۵.۷۶۵ می‌باشد. این آزمون نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین فراوانی‌های مشاهده شده و فراوانی‌های مورد انتظار وجود دارد و مشارکت اجتماعی بیشتر پاسخگویان، در حد کم می‌باشد.

فرضیه دوم: میزان اعتماد اجتماعی شهروندان، از تفاوت معناداری برخوردار است.

جدول ۳: توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار بر حسب میزان اعتماد اجتماعی شهروندان

میزان اعتماد اجتماعی	فراوانی مشاهده شده	فراوانی مورد انتظار
اصلاً	۲	۸.۱۵۲
خیلی کم	۲۱۷	۸.۱۵۲
کم	۴۴۹	۸.۱۵۲
زیاد	۹۳	۸.۱۵۲
خیلی زیاد	۳	۸.۱۵۲
جمع کل	۷۶۴	-

جدول ۴: آزمون خی دو

معناداری	درجه آزادی	کای اسکوئر
۰۰۰	۴	۲.۹۲۰

بر اساس جدول فوق می‌توان این گونه نتیجه گرفت که میزان خی دو با درجه آزادی ۴ و سطح معنی داری ۹۹ درصد به اندازه ۲.۹۲۰ می‌باشد. این آزمون نشان می‌دهد که تفاوت معنی داری بین فراوانی‌های مشاهده شده و فراوانی‌های مورد انتظار وجود دارد و اعتماد اجتماعی بیشتر پاسخگویان، در حد کم می‌باشد.

فرضیه سوم: میزان وقوع جرم از دیدگاه شهروندان، از تفاوت معناداری برخوردار است.

جدول ۵: توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار بر حسب میزان وقوع جرم از دیدگاه شهروندان

میزان وقوع جرم	فراوانی مشاهده شده	فراوانی مورد انتظار
اصلاً	۵	۴.۱۶۶
خیلی کم	۳۵	۴.۱۶۶
کم	۱۵۴	۴.۱۶۶
زیاد	۳۰۶	۴.۱۶۶
خیلی زیاد	۳۲۲	۴.۱۶۶
جمع کل	۸۳۲	-

جدول ۶: آزمون خی دو

معناداری	درجه آزادی	کای اسکوئر
۰۰۰.	۴	۱.۵۴۳

بر اساس جدول فوق می‌توان این گونه نتیجه گرفت که میزان خی دو با درجه آزادی ۳ و سطح معنی‌داری ۹۹ درصد به اندازه ۱.۵۴۳ می‌باشد. این آزمون نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین فراوانی‌های مشاهده شده و فراوانی‌های مورد انتظار وجود دارد و از دیدگاه اکثر شهروندان، میزان وقوع جرم در حد خیلی زیاد می‌باشد.

فرضیه چهارم: میزان نگرش مثبت شهروندان به زندگی، از تفاوت معناداری برخوردار است.

جدول ۷: توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار

بر حسب میزان نگرش مثبت شهروندان به زندگی

فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	نگرش مثبت به زندگی
۱۷۳	۷	اصلاً
۱۷۳	۶۴	خیلی کم
۱۷۳	۲۴۶	کم
۱۷۳	۴۰۴	زیاد
۱۷۳	۱۴۴	خیلی زیاد
-	۸۶۵	جمع کل

جدول ۸: آزمون خی دو

معناداری	درجه آزادی	کای اسکوئر
۰۰۰.	۴	۱.۵۷۲

بر اساس جدول فوق می‌توان این گونه نتیجه گرفت که میزان خی دو با درجه آزادی ۴ و سطح معنی‌داری ۹۹ درصد به اندازه ۱.۵۷۲ می‌باشد. این آزمون نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین فراوانی‌های مشاهده شده و فراوانی‌های مورد انتظار وجود دارد و بیشتر شهروندان نسبت به محل زندگی خود، نگرش مثبتی دارند.

فرضیه پنجم: میزان پیوند اجتماعی شهروندان، از تفاوت معناداری برخوردار است.

جدول ۹: توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار بر حسب میزان پیوند اجتماعی شهروندان

میزان پیوند اجتماعی	فراوانی مشاهده شده	فراوانی مورد انتظار
اصلاً	۳	۴.۱۷۵
خیلی کم	۱۲۸	۴.۱۷۵
کم	۳۶۸	۴.۱۷۵
زیاد	۳۴۹	۴.۱۷۵
خیلی زیاد	۲۹	۴.۱۷۵
جمع کل	۸۷۷	-

جدول ۱۰: آزمون خی دو

معناداری	درجه آزادی	کای اسکوئر
...	۴	۷.۶۸۷

بر اساس جدول فوق می توان این گونه نتیجه گرفت که میزان خی دو با درجه آزادی ۴ و سطح معنی داری ۹۹ درصد به اندازه ۷.۶۸۷ می باشد. این آزمون نشان می دهد که تفاوت معنی داری بین فراوانی های مشاهده شده و فراوانی های مورد انتظار وجود دارد و میزان پیوند اجتماعی بیشتر پاسخگویان، در حد کم و زیاد می باشد.

فرضیه ششم: میزان پایبندی به ارزش ها در بین شهروندان، از تفاوت معناداری برخوردار است.

جدول ۱۱: توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار بر حسب میزان پایبندی به ارزش ها

میزان پایبندی به ارزش ها	فراوانی مشاهده شده	فراوانی مورد انتظار
خیلی کم	۹	۵.۲۱۱
کم	۱۴۸	۵.۲۱۱
زیاد	۵۴۴	۵.۲۱۱
خیلی زیاد	۱۴۵	۵.۲۱۱
جمع کل	۸۴۶	-

جدول ۱۲: آزمون خی دو

معناداری	درجه آزادی	کای اسکوئر
...	۳	۶.۷۵۶

بر اساس جدول فوق می توان این گونه نتیجه گرفت که میزان خی دو با درجه آزادی ۳ و

سطح معنی‌داری ۹۹ درصد به اندازه ۶.۷۵۶ می‌باشد. این آزمون نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین فراوانی‌های مشاهده شده و فراوانی‌های مورد انتظار وجود دارد و میزان پایبندی به ارزش‌ها در بین بیشتر شهروندان در حد زیاد می‌باشد.

فرضیه هفتم: کیفیت تعاملات اظهاری شهروندان، از تفاوت معناداری برخوردار است.

جدول ۱۳: توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار بر حسب میزان تعاملات اظهاری شهروندان

فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	کیفیت تعاملات اظهاری
۲.۱۷۴	۵۱	اصلاً
۲.۱۷۴	۴۲۲	خیلی کم
۲.۱۷۴	۳۳۰	کم
۲.۱۷۴	۶۳	زیاد
۲.۱۷۴	۵	خیلی زیاد
-	۸۷۱	جمع کل

جدول ۱۴: آزمون خی دو

کای اسکور	درجه آزادی	معناداری
۲.۸۱۴	۴	۰۰۰.

بر اساس جدول فوق می‌توان این گونه نتیجه گرفت که میزان خی دو با درجه آزادی ۴ و سطح معنی‌داری ۹۹ درصد به اندازه ۲.۸۱۴ می‌باشد. این آزمون نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین فراوانی‌های مشاهده شده و فراوانی‌های مورد انتظار وجود دارد و میزان تعاملات اظهاری در بین بیشتر شهروندان، در حد خیلی کم می‌باشد.

فرضیه هشتم: میزان سرمایه اجتماعی شهروندان، از تفاوت معناداری برخوردار است.

جدول ۱۵: توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار بر حسب میزان سرمایه اجتماعی شهروندان

فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	میزان سرمایه اجتماعی
۸.۲۲۷	۵	خیلی کم
۸.۲۲۷	۶۶۳	کم
۸.۲۲۷	۲۴۲	زیاد
۸.۲۲۷	۱	خیلی زیاد
-	۹۱۱	جمع کل

جدول ۱۶: آزمون خی دو

کای اسکور	درجه آزادی	معناداری
۳.۱۲۷۶	۳	۰۰۰.

بر اساس جدول فوق می‌توان این گونه نتیجه گرفت که میزان خی دو با درجه آزادی ۳ و سطح معنی‌داری ۹۹ درصد به اندازه ۰.۱۲۷۶ می‌باشد. این آزمون نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین فراوانی‌های مشاهده شده و فراوانی‌های مورد انتظار وجود دارد و میزان سرمایه اجتماعی بیشتر پاسخگویان، در حد کم می‌باشد.

تحلیل و نیکویی برازش مدل نظری

به‌منظور تشریح و تحلیل رگرسیون چندمتغیری و دستیابی به مدل رگرسیونی سرمایه اجتماعی شهروندان کل کشور، متغیرهای مستقل، انتخاب شده و در یک دستور رگرسیونی، برای دستیابی به معادله نهایی، مورد استفاده قرار گرفته‌اند که نتایج آن در ادامه آمده است.

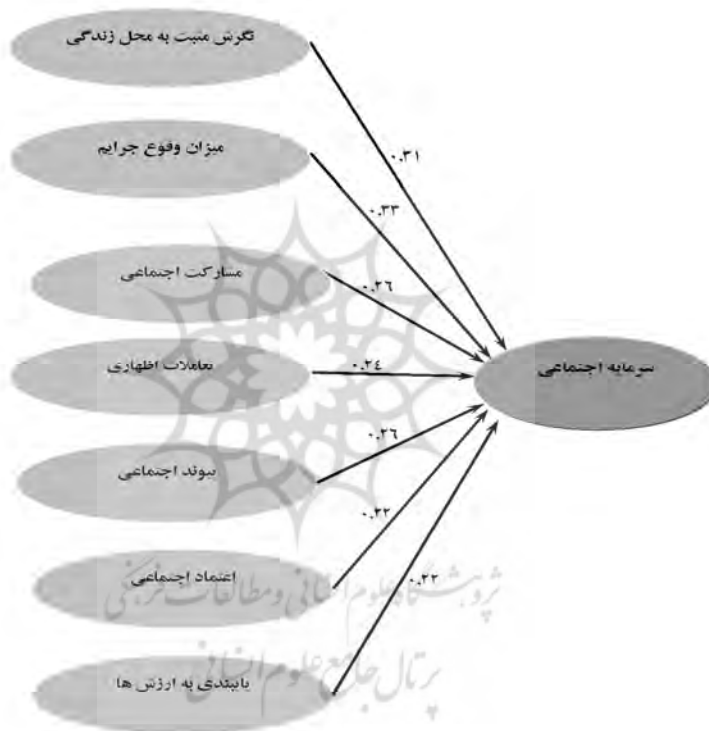
جدول ۱۷: مدل رگرسیون چند متغیره برای تبیین سرمایه اجتماعی شهروندان کل کشور

متغیر وارد شده در معادله				
Sig	ضرایب استاندارد	ضرایب غیر استاندارد		متغیر
	Beta	خطای استاندارد	B	
۰۰۰.۰	-	۰۰۰.۰	۵.۲	(Constant) عرض از مبدأ
۰۰۰.۰	۳۱.۰	۰۰۰.۰	۱۴۳.۰	نگرش مثبت به محل زندگی
۰۰۰.۰	۲۶.۰	۰۰۰.۰	۱۴۳.۰	مشارکت اجتماعی
۰۰۰.۰	-۳۳.۰	۰۰۰.۰	۱۴۳.۰	میزان وقوع جرم
۰۰۰.۰	۲۶.۰	۰۰۰.۰	۱۴۳.۰	پیوند اجتماعی
۰۰۰.۰	۲۴.۰	۰۰۰.۰	۱۴۳.۰	تعاملات اظهاری
۰۰۰.۰	۲۲.۰	۰۰۰.۰	۱۴۳.۰	پایبندی به ارزش‌ها
۰۰۰.۰	۲۲.۰	۰۰۰.۰	۱۴۳.۰	اعتماد اجتماعی

آماره‌های موجود در جدول گویای این واقعیت است که متغیر وقوع جرایم با بتای ۰.۳۳- دارای تأثیر معنی‌داری بر روی سرمایه اجتماعی می‌باشد، جهت تأثیر این متغیر معکوس است و بیانگر این مطلب است که به ازای یک واحد افزایش در وقوع جرایم، سرمایه اجتماعی شهروندان، به اندازه ۰.۳۳ واحد کاهش پیدا می‌کند. بعد از متغیر وقوع جرایم، متغیر نگرش مثبت به محل زندگی، با بتای ۰.۳۱ دارای تأثیر معنی‌داری بر روی سرمایه اجتماعی می‌باشد، جهت تأثیر این متغیر مستقیم است و بیانگر این مطلب است که به ازای یک واحد بهبود در متغیر نگرش مثبت به محل زندگی، سرمایه اجتماعی

شهروندان، به اندازه ۰.۳۱ واحد، افزایش پیدا می‌کند. کمترین میزان تأثیر مربوط به اعتماد اجتماعی و پایبندی به ارزش‌ها می‌باشد که میزان بتای آن ۰.۲۲ می‌باشد و رابطه این متغیرها با سرمایه اجتماعی نیز مستقیم است. نمودار زیر دی‌گرام مسیر مربوط به عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی شهروندان را بر حسب میزان تأثیر (بتا) متغیرهای مستقل، نشان می‌دهد:

نمودار. Error! No text of specified style in document. ۱ : عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی بر حسب میزان تأثیر

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی چندگانه متغیرهای فوق را می‌توان به صورت استاندارد شده و به شکل ریاضی چنین نوشت:

$$Y = \beta_1 Z_{1i} + \beta_2 Z_{2i} + \dots + \beta_k Z_{ki} + E_i$$

میزان وقوع (۰.۳۳-) + (نگرش مثبت به محل زندگی) ۰.۳۱ = سرمایه اجتماعی
 پیوند (۰.۲۶) + (تعاملات اظهاری) ۰.۲۴ + (مشارکت اجتماعی) ۰.۲۶ + (جرایم)
 (۲.۵) + (پایبندی به ارزش‌ها) ۰.۲۲ + (اعتماد اجتماعی) ۰.۲۲ + (اجتماعی)

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بیشتر پاسخگویان معتقدند که بالاترین میزان وقوع رفتارهای ناهنجار متعلق به برگزاری مراسم پارتی و لهو و لعب و رفتارهای جنسی ناهنجار و تخریب وسایل عمومی می‌باشد. با توجه به اینکه در حال حاضر شرایط ازدواج سهل و آسان برای جوانان مقدور نیست، می‌توان انتظار رشد چنین رفتارهایی را داشت. بنابراین رشد رفتارهای جنسی ناهنجار از رفتارهای خشن بیشتر شده است و در حال حاضر دغدغه اول پاسخگویان شده است.

با توجه به نتایج ذکر شده، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شوند:

۱- نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بروز جرم در سطح محله موجب کاهش سرمایه اجتماعی و به موازات آن باعث کاهش هویت محله‌ای افراد میشود. به همین منظور لازم است که برنامه‌های پیشگیری از جرم توسط نهادهای قضایی و انتظامی در سطح محلات شهری و با کمک شهروندان انجام شود.

۲- گسترش و تقویت پایگاه‌های سلامت محله که از جمله فعالیت‌های سازمان بهزیستی در سطح محلات است. این پایگاه‌ها، محل‌هایی برای خدمت‌رسانی به مردم محله، برگزاری کلاس‌های آموزشی در امور تربیتی، مشورتی و مهارتی و نیز برخی خدمات مددکاری هستند که به طور همزمان، مراکزی برای تحلیل وضعیت، نیازسنجی و تعیین اولویت‌های منطقه و محلات هم می‌باشند. این مراکز موجب افزایش تعاملات در سطح محله می‌شوند که به خودی خود، منجر به افزایش بده بستان‌های سطح محله خواهند شد.

۳- لازم است که طرحی با عنوان آسیب‌شناسی محله‌ای شهرها، از سوی سازمان شهرداری با همکاری نیروی انتظامی تهیه شود و بر اساس آن، بانک اطلاعات آسیب‌ها و جرایم محلات تدوین شود. این بانک اطلاعاتی، نهادها و سازمان‌های مختلف حمایتی را در ارائه بهینه خدمات یاری می‌کند و موجب بهبود کیفی فضای محلات می‌شود.

۴- ترغیب شهروندان به مشارکت در امور محله از طریق شورایی‌ها و همکاری مستمر با نهادهای انتظامی و قضایی. به عنوان مثال می‌توان در زیباسازی فضای محلات از شهروندان نظرخواهی کرد و در مرحله اجرا نیز آزادی عمل بیشتری به آنها داد تا بدین وسیله احساس تعلق محلی در آنها تقویت شود. همچنین لازم است که کلیه مظاهر رفتارهای وندالیستی در سطح محله به سرعت از بین برود تا شهروندان احساس

رهاشدگی نکنند. ترمیم و مرمت آثار و بناها و وسایلی که توسط وندال‌ها (افراد ضد اجتماعی) تخریب شده‌اند، می‌تواند در آن واحد مانعی در راه تخریب مجدد این گونه وسایل باشد. به عبارتی می‌توان مهمترین راهکار بازگرداندن معنا و هویت به سطح محله‌ها را بهره‌گیری از مشارکت مردم دانست.

۵- بایستی نگاه مدیریتی از تصمیم‌گیری برای مردم به تصمیم‌گیری با مردم تغییر یابد و در نهایت تصمیم‌گیری توسط مردم انجام پذیرد و حوزه‌های خصوصی از تعرض در امان مانده و به بسط حوزه عمومی با پشتوانه مردمی توجه شود که این امر به از هم گسیختگی روابط میان شهروندان و مدیران اجرایی کم کم خاتمه می‌بخشد و زمینه بهره‌گیری از مشارکت مردم و برقراری حاکمیت شهروندان به جای حکومت متمرکز مدیران را فراهم می‌کند.

۶- با توجه به اینکه میزان پایبندی به ارزش‌ها در جامعه ما در حد قابل قبولی است و هر فرد خود را از نظر پایبندی به ارزش‌ها در سطح مطلوبی ارزیابی می‌کند، از این عامل می‌توان به عنوان یک نقطه قوت یاد کرد که بایستی در راستای بهره‌گیری از آن اقدامات مناسبی انجام شود. بهبود وضعیت اقتصادی افراد و رفع مشکلات اقتصادی باعث بهبود اوضاع مادی افراد (به عنوان دغدغه اول هر خانواده) خواهد شد و رفع نیازهای مادی در کنار پایبندی به ارزش‌های انسانی، باعث خواهد شد تا جامعه به سمت ترقی و پیشرفت مبتنی بر عدالت حرکت کند. بنابراین بایستی موانع بیکاری در جامعه رفع شود و هر کس متناسب با ظرفیت‌های خود، در کار شایسته‌ای به خدمت گرفته شود تا بتوان از نیروی وی در خدمت اجتماع بهره برد.

۷- با توجه به اینکه اعتماد به اصناف و مشاغل آزاد و خصوصی در حد بسیار پایینی می‌باشد و بیشترین میزان بی‌اعتمادی به ترتیب متعلق به صنف بنگاه‌داران و دلان خان، ماشین، موتور و...، کاسب‌ها و فروشندگان، تعمیرکاران مثل مکانیک‌ها، تعمیرکاران لوازم خانگی و صندوق‌های اعتباری می‌باشد، لازم است که نسبت به فعالیت این اصناف نظارت بیشتری از سوی سازمان‌ها و نهادهای نظارتی انجام شود تا شفافیت فعالیت آنها افزایش پیدا کند و اعتماد مردم به واسطه این شفافیت افزایش پیدا کند. افزایش پاسخگویی این اصناف و رعایت حقوق مردم باعث خواهد شد که روند اعتماد در جامعه سیر صعودی داشته باشد و این به افزایش سرمایه اجتماعی کمک شایانی خواهد کرد. از

سوی دیگر نظارت بانک مرکزی بر صندوق‌های اعتباری و افزایش نظارت و تمرکز در مرحله اعطای مجوز به این صندوق‌ها موجب افزایش اعتماد مردم به سیستم بانکی کشور و نظام پولی خواهد شد.

منابع

- پاتنام، رابرت (۱۳۷۹). دموکراسی و سنت‌های مدنی. ترجمه محمد تقی دلفروز، تهران: انتشارات وزارت کشور.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه. ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، تهران: نشر شیرازه.
- توسلی، غلامعباس؛ موسوی، مرضیه (۱۳۸۴). مفهوم سرمایه در نظریات کلاسیک و جدید با تاکید بر نظریه های سرمایه اجتماعی. نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۶، صص ۱-۳۲.
- غریبی، حسن (۱۳۸۹). پیش‌بینی سرمایه اجتماعی براساس متغیرهای زمینه‌ای. فصلنامه علمی-پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی، زمستان ۱۳۸۹، سال دوم، شماره دوم.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۵). پایان نظم: سرمایه اجتماعی و حفظ آن. ترجمه غلامعباس توسلی، تهران، حکایت قلم نوین.
- فیروز آبادی، احمد؛ ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی- اجتماعی در کلان شهر تهران. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳، صص ۱۹۷-۲۲۴.
- کسانی، علی و همکاران (۱۳۹۰). تحلیل عاملی پرسشنامه سرمایه اجتماعی در مطالعه عدالت شهری تهران. مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی.
- کلمن، جیمز (۱۳۷۷). بنیادهای نظریه اجتماعی. ترجمه منوچهر صبوری، چاپ اول، تهران: نشر نی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). تجدد و تشخص: جامعه و هویت شهری در عصر جدید. ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.

- Bourdieu, p, 1986. The forms of capital. In j. g. Richardson. Handbook of theory and research for the sociology of education 241-258. New York:

greenwood.

–Bourdieu, p. (۱۹۸۵). the forms of capital. new york: greenwood press.

–coleman, j. (۱۹۹۴). social capital in the creation of human capital. american journal of sociology.

–Coleman, J.S. (1990). Foundations of social theory."Cambridge, MA: Harvard University Press.

–Field, K(2003)social capital, Rout ledge, New York.

–Putnam, R. D. (1996).The prosperous community: social capital and Public life – the American prospect. <http://www.prospect.Org/print/v4/13/putnam-r.html>.

–putnam, r. (۱۹۹۳). making democracy work: civic traditions in modern italy princeton. princeton: princeton university press.

–putnam, r. (۲۰۰۱). bowling alone: the collapse and revival of american community. new york: simon and schuster.

–Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining social capital, journal of Democracy vol.6.

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی